УДК 316.62

О.Бурова,
кандидат соціологічних наук

ЗАДОВОЛЕНІСТЬ ЖИТТЯМ ЯК ІНТЕГРАЛЬНИЙ ПОКАЗНИК ЖИТТЄВОГО КОМФОРТУ

У статті досліджується процес впливу життєвого комфорту на рівень задоволеності життям загалом та окремими її проявами. Робиться спроба встановити взаємозв'язок між життєвим комфортом і інтегральним показником задоволеності. Розглядається питання, наскільки суб'єктивні та об'єктивні показники життєвого комфорту в своїй сукупності можуть слугувати категорією вимірювання інтегрального показника задоволеності.

В статье исследуется процесс влияния жизненного комфорта на уровень удовлетворенности жизнью в целом и отдельными ее проявлениями. Делается попытка установить взаимосвязь между жизненным комфортом и интегральным показателем удовлетворенности. Рассматривается вопрос насколько субъективные и объективные показатели жизненного комфорта в своей совокупности могут служить категорией измерения интегрального показателя удовлетворенности.

In this paper the author tries to study how the indices of vital comfort influence the level of life satisfaction bothpartially and a whole. The attempt is made to establish the relationship between vital comfort and integral index of satisfaction. The question is considered whether subjective and objective indices of vital comfort can be a category of integral index of satisfaction measurement.

Ключові слова: *життєвий комфорт, задоволеність життям, інтегральний показник задоволеності, суб'єктивні та об'єктивні показники життєвого комфорту.*

Ключевые слова: *жизненный комфорт, удовлетворенность, интегральный индекс удовлетворенности, субъективные и объективные показатели жизненного комфорта.*
Keywords: *vital comfort, life satisfaction, integral index of satisfaction, subjective and objective indices of vital comfort.*

В умовах постійно зростаючої нестабільності, пов'язаної з напруженою соціально-політичною ситуацією в країні, вивчення проблематики життєвого комфорту стає ще більш актуальним.

Задоволеність або незадоволеність життям, успішність або неуспішність самореалізації особистості, життєвий комфорт залежать від багатьох обставин, у тому числі і від того середовища існування, в якому безпосередньо перебуває людина, від соціально-економічних умов, місця проживання, соціокультурних аспектів тощо. Сукупність життєвих стратегій породжує середовище зі своїм устроєм (облаштуванням життя), з сукупністю специфічних ситуацій різного рівня. Тому при вимірюванні таких показників, як задоволеність життям, життєвий або соціальний комфорт треба враховувати об'єктивні умови, які роблять життя людини більш зручним, і суб'єктивні характеристики соціальних суб'єктів, а саме відмінність їхніх потреб та мотивацій, які не є однаковими для кожної людини. Більш глибоке уявлення про це може дати дослідження комплексу чинників та обставин, які впливають на рівень задоволеності. І оскільки йдеться про відчуття затишку та зручності стосовно певного об'єкта, доцільним здається застосування шкали "задоволений – не задоволений".

Відчуття життєвого комфорту чи дискомфорту має місце тоді, коли людина в реальному житті знаходить чи втрачає те, що слугує насиченню її потреб і викликає почуття задоволення, сприяє життєдіяльності та гармонізує відносини з оточуючими. Життєвий комфорт суспільства формується завдяки впливу соціально-економічних умов, які створені в країні, та їхніх похідних – матеріаль-

ного рівня життя, житлових умов, професійної зайнятості та соціальних позицій, здоров'я, освіти, дозвілля тощо. Поряд з цим життєвий комфорт визначають також демографічні умови – вік, стать та шлюбний статус, які часто за своїми диференційними можливостями можуть переважати соціально-економічні чинники.

Важливим суб'єктивним аспектом життєвого дискомфорту є відчуття самотності (*табл. 1*). Почуття самотності можна розглядати як сполучну нитку двох основних груп – внутрішнього дискомфорту і дисгармонії міжособистісних відносин. Тому за внутрішньо особистісною локалізацією причин дискомфорту необхідно бачити соціально-психологічне коріння, вплив особливостей міжособистісних зв'язків у мікросоціумі. Дані соціологічного моніторингу Інституту соціології НАН України (1992–2014 рр.) свідчать про те, щов останні роки, почуття самотності має тенденцію до зниження. Так, за даними моніторингу 2014 р., люди, що *скоріше задоволені своїм життям загалом*, найчастіше відповіли, що практично ніколи не відчувають себе самотніми (50,6%), з чого можна зробити висновок, що самотність є важливим чинником задоволеності життям. Щодо тенденції зниження відсотка самотніх людей, то це може бути пов'язано з технічним прогресом. Люди, наприклад, які живуть самотньо, мають можливість спілкуватися завдяки різним засобам зв'язку (Інтернет, мобільний телефон). Наразі багато людей спілкуються не виходячи з дому, вони можуть відвідувати семінари, гуртки, прослуховувати лекції, знайомитись з людьми фактично віртуальним чином.

Міра задоволеності людини своїм життям загалом або окремими його проявами також нестабільна, вона може коливатися в тому або іншому напрямі залежно від реальних життєвих обставин. І тут, звичайно, треба зважати на показники тривожності й оптимізму; на основі того, як людина почувається, можна зрозуміти, як вона характеризує свій настрій.

Таблиця 1

Динаміка відповідей населення України на запитання "Як часто Ви відчуваєте себе самотньою людиною?" (%)

	1992	*2001*	*2005*	*2006*	*2008*	*2010*	*2012*	*2014*
Практично ніколи	27,6	29,6	33,7	34,5	35,0	35,9	35,6	39,7
Інколи	38,7	32,0	33,1	34,3	34,8	34,5	36,2	33,8
Час від часу (не дуже часто, але й не рідко)	20,0	22,0	20,7	19,0	19,7	18,3	16,7	17,4
Досить часто	8,9	10,1	8,9	9,2	7,1	8,5	8,7	6,3
Постійно	3,7	6,3	3,6	2,9	3,3	2,7	2,8	2,7

Звичайно, виходячи із нинішньої ситуації, рівень стурбованості зашкалює, незважаючи на будь-які інші позитивні показники задоволеності (*табл. 2*). Можна бути задоволеним життям загалом, але відчувати страх, тугу, роздратованість. Тобто сприйняття ситуації в країні, в якій людині доводиться жити, зовнішні складові людського життя є важливими чинниками задоволеності або життєвого комфорту.

Важливою умовою життєвого комфорту людини є стан її здоров'я. Особливо виразно проявляється фактор здоров'я щодо осіб похилого віку. Встановлено, що зв'язок між задоволеністю життям і здоров'ям зберігає свою актуальність при незмінності інших чинників (соціальний статус, дохід тощо). Був виявлений суттєвий зв'язок рівня

Таблиця 2

Динаміка відповідей населення України на запитання "Що Ви можете сказати про свій настрій останнім часом?" (%)

	1998	*1999*	*2000*	*2001*	*2005*	*2006*	*2008*	*2010*	*2012*	*2014*
Чудовий настрій	2,3	2,8	3,3	2,9	5,3	4,4	3,3	4,7	4,6	2,8
Нормальний, рівний стан	26,5	32,6	36,1	36,8	48,6	47,4	48,3	48,5	49,0	28,8
Відчуваю напруження, роздратованість	48,2	42,8	39,3	38,9	26,8	30,2	31,5	26,9	28,8	41,1
Відчуваю страх, тугу	12,8	10,6	10,4	11,6	6,2	6,1	5,4	7,4	7,6	17,9
Важко сказати	10,3	10,7	10,7	9,5	12,9	11,8	11,4	12,3	9,9	9,5

здоров'я населення України із більшістю показників життєвого комфорту та його чинниками – соціальним самопочуттям, задоволеністю власним становищем у суспільстві, соціальним оптимізмом, задоволеністю життям у своєму населеному пункті та задоволеністю життям загалом. Причому найтісніший зв'язок рівня здоров'я існує із загальною задоволеністю життям, найменший – із задоволеністю життям у своєму населеному пункті. Виявилося, що через брак здоров'я досить значна частка респондентів (33,3%) відчувають *повну незадоволеність своїм життям загалом*.

Ретроспективний аналіз даних, отриманих за роки моніторингових спостережень (1992–2014), свідчить, що значне погіршення фізичного самопочуття населення було зафіксоване в роки болісних соціально-економічних перетворень (*табл. 3*). Але дивлячись на показники 2014 р., бачимо деяке поліпшення стану здоров'я населення. Можливе пояснення цього явища вбачаємо в тому, що за умов стресової ситуації, створеної подіями в Східному регіоні України, людина мобілізується для виживання і перестає відчувати усілякі ознаки хвороб, тобто просто не зважає на свій стан здоров'я такою мірою, як раніше, і не вважає його таким вже поганим.

Екологічне становище у місці проживання так само коригує загальний стан задоволеності життям. При цьому важливим показником є не тільки оцінка екологічної си-

Таблиця 3

Динаміка відповідей населення України на запитання "Як Ви загалом оцінюєте стан свого здоров'я?" (%)

	1992	*1994*	*1996*	*1998*	*2000*	*2002*	*2004*	*2006*	*2008*	*2010*	*2012*	*2014*
Дуже поганий	1,9	5,8	6,5	6,1	4,3	5,4	4,4	4,5	2,4	3,1	3,2	2,5
Поганий	15,4	25,8	24,7	28,0	22,0	25,6	21,6	21,8	18,0	18,5	20,9	16,1
Задовільний	53,1	47,5	47,7	46,6	52,0	49,7	57,8	53,3	56,5	57,8	55,8	57,3
Добрий	25,5	16,5	18,8	17,2	18,3	17,5	14,4	18,1	21,1	17,8	18,6	20,9
Відмінний	3,5	4,1	2,4	2,2	2,5	1,8	1,8	2,3	1,8	2,8	**1,4**	**3,1**

туації, а й міграційні наміри, які можуть бути пов'язані як з екологічними проблемами, так і з соціально-економічними потребами індивіда. Але ж важливо зрозуміти, що об'єктивно ступінь комфортності людини залежить від її місця проживання і типу поселення. Простори житла та прилеглої до будинку території стають для людини вихідною формою освоєння локального простору. Формування комфортного стану життєвого середовища та дієвого життєзабезпечення інфраструктури є значною передумовою для зародження позитивного ставлення мешканців до свого населеного пункту, своєї країни.

Відтак досить важливим є також аналіз поселенських відмінностей, об'єктивних та суб'єктивних аспектів, які впливають на міру задоволеності життям загалом.

Здавалося б, існує пряма кореляція між типом поселення (село, мале місто, середнє, велике, місто-мільйонник) і екологічним навантаженням – чим більше місто, тим більше в ньому промислових, виробничих підприємств, транспорту, а значить і гірша екологічна ситуація, яка прямо впливає на задоволення життям. Однак у 2014 р., дуже складному для нашої країни, респонденти оцінюють

Таблиця 4

Розподіл оцінок населення України екологічної ситуації у місці проживання за типом населеного пункту, 2014 р. (%)

Тип населеного пункту	*Як Ви оцінюєте екологічну ситуацію поселення, в якому Ви живете?*		
	Неблаго-получна	Важко сказати	Благо-получна
Місто з насел. понад 1 млн осіб	30,8	26,9	42,3
Від 501 тис. до 1 млн осіб	53,1	19,3	27,7
Від 251 тис. до 500 тис. осіб	36,3	26,2	37,5
Від 101 тис. до 250 тис. осіб	35,9	14,8	49,3
Від 51 тис. до 100 тис. осіб	23,2	32,4	44,5
Від 21 тис. до 50 тис. осіб	36,4	18,2	45,2
Менше 20 тис. осіб	38,1	20,7	41,3
Селище міського типу (СМТ)	27,1	19,5	53,6
Село	13,1	22,2	64,7

екологічну ситуацію в місці свого проживання більше як благополучну, ніж неблагополучну (*табл. 4*); більшою мірою це стосується міст-мільйонників. Тільки в містах з населенням від 0,5 до 1 млн ця "картина" відповідає зазначеній гіпотезі; але на практиці оцінка благополуччя іноді значно перевищує оцінку неблагополуччя. Якщо в селі чи селищах міського типу це можна зрозуміти, то в містах з населенням понад 1 млн таку ситуацію можна пояснити так.

Усі останні події, які пов'язані зі зміною політичного устрою, довгостроковими страйками, воєнними діями та іншими стресами соціального характеру, більшою мірою спостерігалися у містах-мільйонниках, саме вони були ключовим детонатором останніх подій в Україні. Тому у жителів таких міст, які порівнюють себе із жителями міст, що перебувають у центрі бойових дій на Сході країни, складається думка, що ситуація в їх містах доволі непогана, і тому жителі таких міст взагалі менше відволікаються на екологічні питання, тому що постійно зайняті зовсім іншими проблемами. До того ж останній рік був насичений стресогенними чинниками для всіх громадян України і особливо жителів столиці та міст-мільйонників.

Але задля оцінки задоволеності людини своїм життям загалом не менш важливо розглянути питання міграції, тобто знати, наскільки велике бажання у людей виїхати зі свого населеного пункту.

На запитання "*Чи хотіли б Ви виїхати з населеного пункту, де Ви живете?*" (*табл. 5*) респонденти відповіли так. У селі люди, незважаючи на сприятливіші екологічні умови, трохи більше прагнуть виїхати зі свого населеного пункту, що свідчить про те, що екологічний стан вони сприймають як даність, і не розглядають його як перевагу, а виїхати їх змушують інші фактори. Але в такі непрості економічно-політичні часи треба зазначити, що міграційні процеси призупинились, люди, незалежно від місця проживання, практично однаково не хочуть залишати своє житло.

Таблиця 5

Міграційні настанови населення України за типом населеного пункту (%)

Тип населеного пункту	*Чи хотіли б Ви виїхати з населеного пункту, де Ви живете?*		
	Так, хотів би	Важко сказати	Ні
Місто з насел. понад 1 млн осіб	16,5	17,7	65,8
Від 501 тис. до 1 млн осіб	14,5	21,1	64,5
Від 251 тис. до 500 тис. осіб	14,9	16,7	68,5
Від 101 тис. до 250 тис. осіб	12,1	19,9	68,1
Від 51 тис. до 100 тис. осіб	12,0	27,8	60,2
Від 21 тис. до 50 тис. осіб	21,3	22,1	56,6
Менше 20 тис. осіб	14,0	18,3	67,7
Селище міського типу (СМТ)	17,8	14,6	67,6
Село	17,4	14,0	68,6
Загалом по Україні	16,2	17,6	66,2

Аналіз чинників, які зумовлюють задоволеність життям, показав, що усі об'єктивні демографічні параметри (стать, вік, сімейне становище, наявність дітей, основне заняття) не відіграють значущої ролі, натомість вплив на задоволеність мають: суб'єктивна оцінка життя, впевненість у завтрашньому дні, очікування змін до кращого в особистому житті та оцінка матеріального становища сім'ї. Найтісніший зв'язок із соціальним становищем мають показники задоволеності життям загалом і задоволеності своїм становищем у суспільстві. Серед тих, хто *зовсім не задоволений життям, загалом* – 83,43% – *скоріше не задоволені своїм становищем у суспільстві.* Також є ті, хто *цілком задоволені життям, загалом* – з них 75,36% *скоріше задоволені своїм становищем у суспільстві.*

Відсутність конфліктних ситуацій суттєво підвищує рівень життєвого комфорту. Зважаючи на переважно низьку матеріальну винагороду за виконану працю, в українських умовах саме соціальні зв'язки стали основними мотивами задоволеності роботою. Так, виявлено, що відносини з колегами є тим домінуючим чинником, який позитивно

впливає на задоволеність роботою і випереджає змістовні та матеріальні аспекти праці. Якщо простежити динаміку наявності конфліктних ситуацій в українському суспільстві, то, як свідчить соціологічний моніторинг Інституту соціології НАН України, бачимо, що на початку 1990-х років рівень конфліктності громадян був набагато вищим, ніж у 2000-х роках. Але наразі ми спостерігаємо значне підвищення кількості конфліктів *з людьми інших політичних переконань – 2,8% (2012 р.) – 11,7% (2014 р.)* і конфліктів з *людьми, які ображають чужу національну гідність – 1,9% (2012 р.) – 4,6% (2014 р.)*.

Отже, можна сказати, що інтегральним показником життєвого комфорту слугує міра задоволеності людини своїм життям і рівнем відчуття щастя.

В українській соціології дослідженням задоволеності займалися чимало соціологів: Н.Паніна і Є.Головаха, зокрема, створили Індекс соціального самопочуття (ІСС). Згідно з цією розробкою соціальне самопочуття людини визначається рівнем задоволення її соціальних потреб. Також Паніною була створена й адаптована шкала життєвої задоволеності.

Однак треба зазначити, що стосовно використання категорії задоволеності продовжують точитися дискусії. Зокрема, як зазначали Н.Паніна і Є.Головаха, показник задоволеності стосовно становища людини в суспільстві має суттєвий недолік, що проявляється на стадії вимірювання. Основний недолік виміру задоволеності пов'язаний з тим, що людей безпосередньо запитують про інтенсивність та модальність їхніх відчуттів, делегуючи респондентові вирішення основного завдання дослідження: визначення за експліційованими оцінками реального емоційного стану людини, що характеризує її інтегративне ставлення до суспільства. Тому не випадково, що респонденти "видають" в опитуваннях генералізовані однополюсні оцінки, які відображають їхнє уявлення, пов'язані з соціальною бажаністю відповідей (у закритому суспільстві) чи з масовим негативізмом (у перехідному суспільстві). Тобто результа-

ти вимірювання за такою шкалою задоволеності в даному контексті є похідною здебільшого від ідеологічного стану суспільства.

Звичайно ж, і досі робляться спроби створити інтегральний показник задоволеності. Наприклад, Є.Балацький [*1*] запропонував типологію показників базових цінностей життя, кожна з яких вимірюється шкалою задоволеності. Але існує небезпека, що вплив надто деталізованих показників на узагальнений індекс може мати еклектичний і нелогічний характер. Проте остаточно знайти або виявити формулу досягнення задоволеності життям, яка б охопила всі показники, чинники, фактори впливу і стала б абсолютно значущою, поки що не вдалося.

Література

1. *Балацкий Е.В.* Факторы удовлетворенности жизнью: измерение и интегральные показатели / Е.В. Балацкий // Мониторинг общественного мнения. – 2005. – № 4 (76). – С. 42–52.